

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Крусяна Андрія Володимировича
на тему «Судове адміністративне процесуальне право України»,
поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії
за спеціальністю 081- «право»**

Актуальність теми дослідження. Одним із важливіших завдань судової реформи, що продовжується в Україні, є підвищення якості та ефективності адміністративного правосуддя, повне та всебічне забезпечення судового захисту прав і свобод людини та громадянина у сфері публічно-правових відносин. В сучасній вітчизняній юридичній науці склалася у певній мірі суперечлива теорія адміністративного процесу та судового адміністративного процесу. Проблематика судового адміністративного процесуального права взагалі не отримала свого концептуального вирішення та наукового розв'язання. Дослідження у цій сфері носять фрагментарний характер. Водночас необхідність удосконалення судової влади та, зокрема, адміністративної юстиції і адміністративного судочинства набуває практичного значення для утвердження та розвитку України як демократичної, правової держави, яка інтегрується в європейський політико-правовий простір. Досягнення цієї мети є неможливим без реалізації конституційної норми, відповідно до якої у судовій владі України особливо виокремлюються адміністративні суди (ч. 5 ст. 125 Конституції України).

Отже, дисертант виправдано здійснив дослідження теми, присвяченій судовому адміністративному процесуальному праву, враховуючи: по-перше, дискусійність наукових розробок щодо визначення правової природи та галузево-правової характеристики адміністративного процесуального права та судового адміністративного процесуального права; по-друге, відсутність монографічних досліджень судового адміністративного процесуального права як самостійної галузі права України; по-третє, важливість створення самостійного нормативно-правового механізму для забезпечення ефективного вирішення спорів, що виникають у сфері публічно-правових відносин.

Вказане зумовило теоретичну та практичну потребу в проведенні дослідження судового адміністративного процесуального права та свідчить про актуальність наукового доробку А.В. Крусяна.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах планової науково-дослідної теми Національного університету «Одеська юридична академія» – «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (номер державної реєстрації 0116U001842).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є науково-практична концептуалізація: об'єктивних соціально-правових підстав виокремлення судового адміністративного процесуального права як галузі права України;

юридичних критеріїв галузево-правової диференціації та формування судового адміністративного процесуального права як галузі права України.

Для досягнення зазначеної мети вирішувалися такі задачі: дослідити історіографію проблематики судового адміністративного процесуального права України; охарактеризувати методологію дослідження судового адміністративного процесуального права; з'ясувати проблеми визначення та співвідношення таких основних доктринальних категорії як «адміністративний процес», «адміністративна процедура», «адміністративне судочинство», «адміністративна юстиція», «судовий адміністративний процес» та «судове адміністративне процесуальне право»; розкрити теоретико-правові підстави виокремлення судового адміністративного процесуального права України як самостійної галузі вітчизняної системи права; висвітлити сутнісні характеристики диференціації судового адміністративного процесуального права України як галузі права; визначити предмет судового адміністративного процесуального права України; розглянути методи судового адміністративного процесуального права України; надати системно-змістовну характеристику принципам судового адміністративного процесуального права України; охарактеризувати верховенство права та пріоритетність прав та свобод людини і громадянина як принципи судового адміністративного процесуального права України; визначити систему джерел судового адміністративного процесуального права України; обґрунтувати функціонально-джерельну парадигму Конституції України; охарактеризувати законодавство про адміністративне судочинство та інші нормативно-юридичні джерела судового адміністративного процесуального права України; проаналізувати судовий прецедент та практику Європейського суду з прав людини як джерела судового адміністративного процесуального права України (праксеологічні джерела судового адміністративного процесуального права України).

Вірно сформульовані об'єкт та предмет дослідження. Зокрема, об'єктом дослідження є процесуально-правове явище судового захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин. Предметом дослідження є судове адміністративне процесуальне право України (*далі – САППУ, за авторською аббревіатурою*).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є кваліфікаційною науковою роботою, у якій сформульовано ряд положень і висновків, до найбільш значущих з яких належать ті, що сформульовані *вперше*, а саме: доведено, що в історіографії САППУ, що обумовлено генезисом адміністративної юстиції та судочинства в Україні, обґрунтованим є виокремлення періодів: передісторії (з IX ст. – до другої пол. XIX ст. (1864 р.)), історії (з кінця XIX ст. – до кінця XX ст. (1991 р.)), сучасності (з кінця XX ст. – до сьогодення); встановлено соціально-правові підстави виокремлення САППУ як самостійної галузі права; аргументовано, що за своєю правовою природою (сутністю) САППУ – це позитивне, публічне,

судове, адміністративне, процесуальне право, яке є самостійною галуззю в національній системі права України; визначено предметом САППУ; розкриті змістовно-структурні та сутнісні характеристики судових адміністративно-процесуальних правовідносин; охарактеризовано об'єкт судових адміністративно-процесуальних правовідносин; запропоновано авторську концепцію принципів САППУ; охарактеризована система джерел САППУ; запропоновано функціонально-джерельну парадигму Конституції України як основного джерела САППУ та розкрито її зміст; встановлені та охарактеризовані праксеологічні джерела САППУ; обґрунтовано авторську концепцію судового прецеденту та практики Європейського суду з прав людини як джерел САППУ.

Важливе науково-дослідне значення мають положення, що удосконалено, це такі: концептуальне розуміння та співвідношення понять «адміністративний процес», «адміністративна процедура», «адміністративне судочинство», «адміністративна юстиція», «судовий адміністративний процес», «судове адміністративне процесуальне право», які складають категоріально-методологічне підґрунтя для визначення САППУ та формулювання відповідного тезаурусу; доктринальний підхід щодо визначення юридичних підстав диференціації САППУ як самостійної галузі права; поняття судових адміністративно-процесуальних правовідносин через надання їх авторського визначення; визначення законодавства про адміністративне судочинство; концепт «правова позиція» в адміністративному судочинстві; концептуальну доктрину щодо різновидів судового прецеденту в адміністративному судочинстві.

Крім того, набули подальшого розвитку: методологія дослідження САППУ; ознаки публічного інтересу; положення про методи САППУ; концептуальне розуміння принципу верховенства права як принципу САППУ; концепція прямої дії Конституції України в адміністративному судочинстві; обґрунтування необхідності виокремлення принципу пріоритету прав та свобод людини і громадянина як однієї із засад здійснення адміністративно судочинства та як самостійного принципу САППУ – галузі права, спрямованого на судовий захист прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Заслужують на увагу запропоновані у дисертації зміни до Кодексу адміністративного судочинства України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Теоретичне значення результатів дослідження ґрунтується на тому, що методологічну основу роботи становить система взаємопов'язаних концептуальних принципів (історизму, істинності та об'єктивності наукового пізнання, єдності теорії і практики, детермінізму), методологічних підходів (напрямів) та методів (загальнонаукових, приватно-наукових), що дозволили обґрунтувати науково-практичну концепцію САППУ як самостійної галузі вітчизняного права. Філософською

світоглядною основою такої концептуалізації є діалектика, яка надає змогу розглядати САППУ в динаміці.

Зокрема, застосовано такі методи: при аналізі історіографії проблематики САППУ використано історичний метод (п. 1.1); методи юридичної лінгвістики, правничої герменевтики та логіко-семантичного аналізу надали можливість дослідити проблеми визначення та охарактеризувати співвідношення основних категорій науково-теоретичної концепції САППУ (п. 1.2); формально-юридичний метод дав змогу з'ясувати та визначити предмет та методи САППУ, а також дослідити законодавство про адміністративне судочинство (п.п. 2.1, 3.2); логічний метод (його основні прийоми: аналіз, синтез, індукція, дедукція) застосовано при з'ясуванні соціально-правових підстав виокремлення та сутнісних характеристик диференціації САППУ як галузі права (п. 1.3); аксіологічний та антропологічний методи були застосовані при характеристиці адміністративно-правової доктрини людиноцентризму у контексті визначення підстав виокремлення САППУ (п. 1.3); системний метод надав змогу проаналізувати систему законодавства про адміністративне судочинство, систему принципів та систему джерел САППУ (п. п. 2.2, 3.1, 3.2.); прийоми конкретно-соціологічного методу (аналіз статистичних даних та соціологічних опитувань, узагальнення правових та інших офіційних документів, узагальнення судової практики) стали в нагоді при дослідженні принципів САППУ та праксеологічних джерел САППУ (п. п. 2.2, 2.3, 3.3.).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційному дослідженні положення, зроблені узагальнення, висновки та пропозиції мають загальнотеоретичне та прикладне значення для науки адміністративного права та процесу, правотворчої діяльності та практики діяльності органів державної влади в Україні.

Так, результати дослідження можуть бути використаними у: науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження САППУ як галузі права та інноваційного напрямку науки адміністративного права та процесу у контексті сучасної адміністративно-правової доктрини людиноцентризму; правотворчому процесі – для удосконалення положень Кодексу адміністративного судочинства України, інших актів законодавства про адміністративне судочинство, а також Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у частині регулювання організації та діяльності адміністративних судів; правозастосовній діяльності – для удосконалення процесуального порядку здійснення судочинства в адміністративних судах та судової практики розгляду цими судами спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень; навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративний процес», «Проблеми адміністративного права та процесу», «Адміністративне судочинство в Україні», для запровадження та підготовки навчально-методичного

забезпечення нової навчальної дисципліни «Судове адміністративне процесуальне право України», а також для підготовки монографій, підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, практикумів із зазначених дисциплін.

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є самостійно виконаним, цілісним та завершеним науковим дослідженням. Сформульовані у роботі положення і наукові висновки є результатом особистих досліджень та обґрунтувань, зроблених автором на основі критичного аналізу наукових джерел і правових актів, а також практики Європейського суду з прав людини, Верховного Суду, Конституційного Суду України та адміністративних судів України.

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дисертації доповідалися і обговорювалися на засіданні кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія».

Результати дослідження оприлюднено у доповідях на: Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.); Міжнародному круглому столі «Актуальні проблеми судово-правової реформи» (м. Одеса, 18 жовтня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world» (Arad, Romania, December 27–28, 2019); Шостій всеукраїнській мультидисциплінарній конференції «Чорноморські наукові студії» (м. Одеса, 15 травня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020 р.).

Результати дисертаційного дослідження використовуються при здійсненні судочинства, підготовці та наданні методичної допомоги суддям судів І інстанції П'ятого апеляційного адміністративного округу, організації та проведенні навчань, семінарів для працівників апаратів судів.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки, що були сформульовані у дисертаційному дослідженні, викладено в 11 наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, з них: 5 – опубліковано у наукових фахових виданнях України, що входять до затвердженого переліку; 2 – в періодичних наукових виданнях інших держав, з них 1 – в періодичному науковому виданні держави, яка входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу; а також у 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Крусян А. В. Судове адміністративне процесуальне право: до постановки питання про поняття та джерела. *Прикарпатський юридичний вісник: збірник наукових праць. Науково-практичне юридичне видання*. Івано-Франківськ, 2018. Вип. 2 (23). Т. 2. С. 29–35.

2. Крусян А. В. Кодекс адміністративного судочинства України як джерело адміністративного процесуального права: інновації та проблеми. *Юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 70–77.

3. Крусян А. В. Судове адміністративне процесуальне право України: основи теоретико-правової концепції. *Український часопис конституційного права*. 2019. № 3. С. 42–51.

4. Andrey Krusian. Judicial precedent as a source of the Ukrainian judicial administrative procedural law. Судовий прецедент як джерело судового адміністративного процесуального права України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1, No 1. С. 157–161.

5. Крусян А. В. Принципи судового адміністративного процесуального права України: поняття та система. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. С. 170–177.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Крусян А. В. Верховенство права як принцип адміністративного судочинства. *Правове життя сучасної України* : у 2-х т. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 травн. 2019 р. / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 14–17.

7. Крусян А. В. Кодекс адміністративного судочинства України: реформаційні інновації та практичні проблеми. *Актуальні проблеми судово-правової реформи* : матеріали Круглого столу, м. Одеса, 18 жовт. 2019 р. / ред. кол.: М. Р. Аракелян, Н. М. Бакаянова [електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2019. С. 20–23. URL : https://drive.google.com/open?id=1GB4gFq_C03_Q55v79qJCWSSXAKDN8GwISBN978-966-928-453-2

8. Крусян А. В. Законодавство про адміністративне судочинство у системі джерел адміністративного процесуального права України. *International scientific and practical conference «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world»* : Conference proceedings, Arad, Romania, December 27–28, 2019, Arad, Romania : Izdevnieciba «Baltija Publishing». Р. 37–41.

9. Крусян А. В. Система принципів судового адміністративного процесуального права України. *Чорноморські наукові студії : матеріали Шостої всеукраїнської мультидисциплінарної конференції*, м. Одеса, 15 травн. 2020 р. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2020. С. 59–63.

10. Крусян А. В. Предмет судового адміністративного процесуального права України: *Правове життя сучасної України*: у 3 т. : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 15 травн. 2020 р. / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 2. С. 85–88. ISBN 978-966-992-105-5.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

11. Крусян А.В. Законодательство об административном судопроизводстве Украины: некоторые аспекты теории и практики. *Legea si Viata*. 2020. Martie, № 3. С. 44–48.

Характеристика особистості здобувача. Крусян А.В. має вищу юридичну освіту. У 1998 році закінчив Одеську державну юридичну академію (нині – Національний університет «Одеська юридична академія»), отримав диплом спеціаліста за спеціальністю «правознавство».

Працював на посадах: судді військового місцевого суду Одеського гарнізону (з 01.08.2003 р.); судді Приморського районного суду м. Одеси (з 01.01.2007 р.). З 01.10.2008 року по теперішній час – суддя П'ятого апеляційного адміністративного суду. З вересня 2017 р. – аспірант кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія». Володіє українською, французькою мовами. Має 11 публікацій з проблематики дисертації.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана з дотриманням вимог сучасного українського ділового та наукового мовлення. Наукові положення, концепції та пропозиції викладені юридично грамотно, чітко і послідовно. Науковий стиль викладу матеріалу сприяє досягненню мети та обґрунтуванню висновків дисертаційного дослідження.

Рекомендації. Позитивно оцінюючи та відзначаючи належний рівень постановки і реалізації проблеми, наукову новизну одержаних результатів, слід відзначити, що як і будь-яке творче, інноваційне дослідження, присвячене аналізу актуальних проблем конституційного права, воно викликає певні дискусії та побажання, що можуть бути сприйняті як уточнення авторської позиції та рекомендації.

По-перше, у дисертаційній роботі автор приділяє увагу дослідженню публічного інтересу та виокремлює його основні характерні ознаки, з якими слід погодитись, втім, здобувач не вдається до співвідношення публічного інтересу з приватним інтересом, зокрема в аспекті вирішення публічно-правових спорів. Звідси виникає питання, як автор співвідносить ці поняття з урахуванням того, що за висновком Великої Палати Верховного Суду «... публічний інтерес є не чим іншим, як певною сукупністю приватних інтересів» (постанова від 13.02.2019 р. у справі №233/4308/17).

По-друге, дискусійним є висновок автора про важливість та практичну необхідність виокремлення принципу конституційно-правової законності в якості самостійного принципу САППУ.

По-третє, розглядаючи спеціальні принципи САППУ, автор визначає, що їх перелік не є вичерпним, цей висновок потребує додаткової аргументації та пояснення.

По-четверте, недостатньо уваги приділено характеристиці суб'єктів судового адміністративного процесуального права.

По-п'яте, у дисертаційній роботі автор доводить, що в контексті науково-практичної концепції САППУ важливим є забезпечення дії в адміністративному судочинстві принципу «презумпції вини суб'єктів владних повноважень». Ця теза є

дискусійною, адже Кодекс адміністративного судочинства України не закріплює цей принцип в якості основних засад (принципів) адміністративного судочинства.

По-шосте, до праксеологічних джерел САППУ здобувач відносить судові прецеденти, що детерміновані з судовою практикою, звідси виникає питання, чи є, на думку автора дисертації, судова практика самостійним джерелом САППУ.

Попри зазначені зауваження, можливо констатувати, що в цілому вони не применшують позитивного значення дисертації, мають рекомендаційний характер та націлені на посилення дискусії в процесі прилюдного захисту дисертації.

Висновок. Дисертація Крусяна Андрія Володимировича на тему «Судове адміністративне процесуальне право України» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (із змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 979), і рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у разовій спеціалізованій вченій раді.

Рецензенти:

Завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор

Т. А. Латковська

Доцент кафедри адміністративного
та фінансового права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
кандидат юридичних наук, доцент

Д. А. Козачук